

DECLASSIFIED 009161929
DATE 09/18/1980

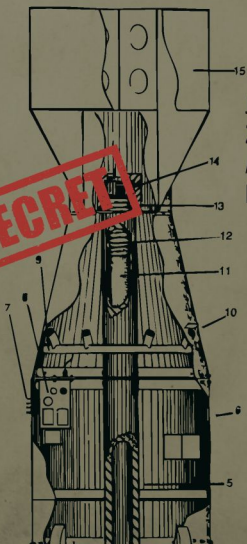

ERIC SCHLOSSER

STRATA KONTROLY

JADROVÉ
ZBRANE
A ILÚZIA
BEZPEČNOSTI

TOP SECRET

N

ERIC SCHLOSSER

STRATA KONTROLY

**JADROVÉ ZBRANE
A ILÚZIA BEZPEČNOSTI**

Venované môjmu otcovi

Rozozvuč zvony schopné zniet,
veď dokonalých obiet niet,
život je prasklín dlhý sled,
tak svetlo vniká dnu.

— *Leonard Cohen*

OBSAH

POZNÁMKA AUTORA	11
ZOZNAM VYBRANÝCH OSÔB	13
AKRONYMY A SKRATKY	17
PRVÁ ČASŤ – TITAN	23
Toto nie je dobré	25
Nová vlna	29
Zákaz vstupu osamote	37
Guľa v guli	51
Potenciálne riziká	67
DRUHÁ ČASŤ – KONTROLNÉ MECHANIZMY	79
Najlepšie, najväčšie a najviac	81
V rozpore s predpismi	105
Megasmrť	119
TRETIA ČASŤ – NEHODY SA STÁVAJÚ	141
Prijateľné riziká	143
Optimálna kombinácia	167
Vstup	193

ŠTVRTÁ ČASŤ – STRATA KONTROLY	221
Dekapitácia	223
Hranica	249
Abnormálne prostredie	273
PIATA ČASŤ – DAMASCUS	295
Vyvážené a nevyvážené	297
Nesprávna páska	317
Ako v pekle	339
Potvrdiť alebo zamietnuť	361
Koniec	377
Záver	399
POĎAKOVANIE	421
POĎAKOVANIE PREKLADATEĽA	425
POZNÁMKY	427
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	531
REGISTER	567

Eric Schlosser

Command and Control: Nuclear Weapons, the Damascus Accident, and the Illusion of Safety

Copyright © 2013 by Eric Schlosser

Translation © Martin Sliz

Titan II picture © Gideon Kendall

Jacket design © Soňa Ševčíková

Design & Layout © Soňa Ševčíková

Slovak edition © 2025 by N Press, s. r. o.

ISBN 978-80-8230-376-9

POZNÁMKA AUTORA

Táto kniha opisuje snahu kontrolovať jadrové zbrane a pokusy zabezpečiť, aby nedošlo k ich náhodnému, chybnému alebo inak neschválenému odpáleniu. Na nasledujúcich stranách nekladím dôraz na diplomáciu na najvyšších poschodiach, ktorá stojí za zmluvami o kontrole zbrojenia. Zaoberám sa operačnými systémami a mentálnym nastavením, ktoré ovplyvňuje, ako už takmer sedemdesiat rokov Amerika narába so svojím jadrovým arzenálom. História podobných snáh Sovietskeho zväzu tu zväčša chýba. Hoci tento aspekt nie je o nič menej dôležitý, vyžaduje si znalosť ruských archívov a zdrojov, ktorá mi chýba. V knihe *Strata kontroly – Jadrové zbrane a ilúzia bezpečnosti* skúmam neistú rovnovahu medzi bezpečnosťou jadrových zbraní a potrebou brániť Spojené štáty pred útokom. Zaoberám sa pokusmi amerických vedcov, politikov a vojenských dôstojníkov o zosúladenie týchto dvoch požiadaviek od úsvitu jadrového veku až po koniec studenej vojny. Prostredníctvom príbehu dávno zabudnutej nehody sa kniha snaží objasniť širšiu tému: ako môže kombinácia ľudskej omylnosti a technickej zložitosti viesť ku katastrofe.

Hoci sa väčšina udalostí v tejto knihe odohrala už dávno, aktuálne sú aj dnes. Na raketách USA aj Ruska sú stále pripevnené tisíce jadrových hlavíc, ktoré sú pripravené na okamžité odpálenie. Ďalšie stovky zbraní vlastní India, Čína, Pakistan, Izrael, Severná Kórea, Veľká Británia a Francúzsko. Od augusta 1945 jadrová zbraň nezničila žiadne mesto. No neexistuje záruka, že to tak zostane navždy.

Pád Berlínskeho múru dnes vnímame ako dávno zabudnutú históriu. Celá generácia vyrástla bez toho, aby zažila strach a úzkosť, ktoré prinášala studená vojna. Konflikt trval takmer pol storočia a hrozilo pri ňom vyhladenie ľudstva. V knihe predpokladám, že väčšina čitateľov nevie veľa o jadrových zbraniach, ich vnútornom fungovaní alebo strategickom myslení, ktorým sa odôvodňuje ich použitie. Dúfam, že aj čitatelia, ktorí sa v téme vyznajú, sa dozvedia čosi nové. Dnes si uvedomujem, že moje vedomosti boli veľmi plytké. Ľuďom, ktorí slúžili v časoch studenej vojny, ktorí riskovali svoje životy a občas o ne v mene slobody aj prišli, nikto nepostavil žiadny veľký pomník. Nielen diplomati a politici pomohli odvrátiť jadrovú katastrofu. Boli medzi nimi aj obyčajní muži a ženy. Ich odvahu a obeť si preto treba pripomínať.

ZOZNAM VYBRANÝCH OSÔB

POSÁDKA ODPALU RAKETY TITAN II

Kapitán Michael T. Mazzaro, veliteľ, mladý dôstojník z Massachusetts s tehotnou manželkou

Poručík Allan D. Childers, zástupca veliteľa, vyrastal na Okinawe, bývalý dídžej, ktorému ťahalo na tridsať

Čatár Rodney L. Holder, technik a analytik balistických raketových systémov, syn dôstojníka námorníctva, zodpovedný za pripravenosť rakety Titan II na odpálenie

Čatár Ronald O. Fuller, technik raketových zariadení zodpovedný za vybavenie odpaľovacieho komplexu

Poručík Miguel Serrano, stážista, ktorý sa zacvičoval na pozíciu zástupcu veliteľa

TÍM A SYSTÉMU NA PREVOZ PALIVA (PTS tím A)

Desiatnik Charles T. Heineman, veliteľ tímu

Desiatnik David Powell, skúsený opravár Titanu II, dvadsaťjeden rokov, vyrastal v Kentucky

Vojak Jeffrey L. Plumb, devätnásť rokov, pochádzal z Detroitu, nováčik, ktorý absolvoval výcvik na pracovisku

TÍM B SYSTÉMU NA PREVOZ PALIVA (PTS tím B)

Čatár Jeff Kennedy, hodnotiteľ kontroly kvality 308. strategického raketového krídla, pravdepodobne najlepší raketový technik na leteckej základni Little

Rock, bývalý palubný robotník z Maine, dvadsiatnik
Plukovník James L. Morris, veliteľ údržby 308. strategického raketového krídla
Desiatnik James R. Sandaker, mladý raketový technik z Evansville v Minnesote
Rotný Michael A. Hanson, veliteľ tímu
Desiatnik Greg Devlin, amatérsky boxer v strednej váhe
Desiatnik David L. Livingston, dvadsaťdvaročný opravár rakiet z Ohia so záľubou v motocykloch

CIVILISTI V MESTE DAMASCUS A OKOLÍ

Sid King, dvadsaťsedemročný riaditeľ miestnej rozhlasovej stanice
Gus Anglin, šerif okresu Van Buren
Sam Hutto, majiteľ mliečnej farmy, má pozemok oproti miestu, kde sa nachádzala raketa

ZÁSAHOVÁ JEDNOTKA PRE MIMORIADNE UDALOSTI

Plukovník William A. Jones, veliteľ jednotky a zároveň veliteľ základne
Kapitán Donald P. Mueller, lekár, ktorý bol súčasťou posádky sanitky
Richard L. English, veliteľ jednotky pripravenosti na mimoriadne udalosti, civilista po päťdesiatke, stále v dobrej kondícii a s atletickou postavou, prezývali ho plukovník, dlhé roky slúžil v letectve
Rotný David G. Rossborough, skúsený záchranár

PRÍSLUŠNÍCI BEZPEČNOSTNEJ POLÍCIE

Rotný Thomas A. Brocksmith, policajný koordinátor na mieste nehody
Rotný Donald V. Green, poddôstojník vo veku asi tridsať rokov, dobrovoľne sa prihlásil na sprevádzanie nákladného auta s plošinou na odpaľovací komplex 374-7
Rotný Jimmy E. Roberts, Greenov priateľ, ktorý ho sprevádzal na ceste do Damascusu

VELITELSKÉ STANOVIŠTE V LITTLE ROCKU

Plukovník John T. Moser, veliteľ 308. strategického raketového krídla

VELITELSKÉ STANOVIŠTE SAC V OMAHE

Generál Lloyd R. Leavitt ml., zástupca hlavného veliteľa Veliteľstva strategického letectva

LETECKÁ ZÁKLADŇA BARKSDALE V LOUISIANE

Plukovník Ben G. Scallorn, odborník na rakety Titan II ôsmej leteckej armády, pracoval s nimi od vybudovania prvého raketového sila

PROJEKT MANHATTAN

Generál Leslie R. Groves, vedúci projektu, ktorý stál na čele úsilia o zostrojenie atómovej bomby

J. Robert Oppenheimer, teoretický fyzik, neskôr známy ako otec atómovej bomby, pôsobil ako prvý riaditeľ laboratória v Los Alamos

Edward Teller, fyzik neskôr známy ako otec vodíkovej bomby, často v spore s ostatnými vedcami z Los Alamos

George B. Kistiakowsky, chemik a pravdepodobne najväčší expert na výbušniny v krajine, neskôr vedecký poradca prezidenta Dwighta D. Eisenhowera

VEDCI A INŽINIERI V ZBROJNÝCH LABORATÓRIÁCH

Bob Peurifoy, inžinier z Texasu, do laboratória Sandia nastúpil v roku 1952, neskôr sa vo firme stal hlavným obhajcom bezpečnosti jadrových zbraní

Harold Agnew, fyzik z Colorada, ktorý sa podieľal na prvej človekom spustenej reťazovej reakcii, nafilmoval zničenie Hirošimy z pozorovacieho lietadla a zohral dôležitú úlohu v úsilí o zvýšenie bezpečnosti jadrových zbraní v laboratóriu Los Alamos

Carl Carlson, mladý fyzik zo Sandie, ktorý pri nehode koncom 50. rokov 20. storočia pochopil, aká zraniteľná je elektronika jadrovej zbrane

Bill Stevens, inžinier, stal sa prvým vedúcim oddelenia jadrovej bezpečnosti Sandie, úzko spolupracoval s Bobom Peurifoyom

Stan Spray, inžinier Sandie, ktorý páľil, rozbíjal a dennodenne ničil komponenty jadrových zbraní, aby odhalil ich chyby

VOJENSKÍ VELITELIA

Generál Curtis E. LeMay, inžinier, počas druhej svetovej vojny zásadným spôsobom zmenil americký prístup k bombardovaniu a z Veliteľstva strategického letectva vytvoril najmocnejšiu vojenskú zložku v histórii

Generál Thomas S. Power, dôstojník letectva, počas druhej svetovej vojny viedol bombardovanie Tokia, na Veliteľstvo strategického letectva prišiel spolu s Le-Mayom, mal povesť poriadneho zmrda

Generál Maxwell D. Taylor, dôstojník pozemných síl, zástanca jadrovej stratégie obmedzenej vojny, pôsobil ako vplyvný poradca prezidenta Johna F. Kennedyho

CIVILISTI VO WASHINGTONE

David E. Lilienthal, prvý predseda Komisie pre atómovú energiu a presvedčený zástanca princípu civilnej kontroly jadrových zbraní

Fred Charles Iklé, analytik think-tanku RAND, ktorý skúmal možné následky náhodného jadrového výbuchu, neskôr pôsobil ako zástupca štátneho tajomníka ministerstva obrany vo vláde Ronalda Reagana

Donald A. Quarles, inžinier, svojou prácou v spoločnosti Sandia, na ministerstve vzdušných síl a na ministerstve obrany prispel k zvýšeniu bezpečnosti jadrových zbraní

Robert S. McNamara, bývalý šéf automobilky, ako minister obrany sa počas Kennedyho a Johnsonovej vlády snažil sformulovať racionálnu jadrovú doktrínu

AKRONYMY A SKRATKY

A-bomba – atómová bomba, zbraň, ktorej sila pochádza zo štiepenia atómov uránu alebo plutónia

AEC – *Atomic energy commision*; Komisia pre atómovú energiu. Civilný úrad vytvorený v roku 1947 na dohľad nad jadrovými zbraňami a jadrovou energiou

AFSWP – *Armed forces special weapons project*; Projekt špeciálnych zbraní ozbrojených síl. Vojenská agentúra založená v roku 1947 na to, aby sa venovala téme jadrových zbraní

Číslo B. E. – jedinečné osemmiestne číslo, identifikátor každého cieľa v Encyklopédii bombardovania vzdušných síl

BMEWS – *Ballistic missile early warning system*; Systém včasného varovania pred balistickými raketami. Radarový systém vybudovaný po Sputniku na detekciu sovietskych rakiet smerujúcich na Spojené štáty

BOMARC – pozemná protiletadlová strela s atómovou hlavicom, ktorú navrhli spoločnosti Boeing (BO) a Michiganské výskumné centrum pre letectvo a vesmír (Michigan aerospace research center, MARC) a boli rozmiestnené na viacerých miestach v Spojených štátoch a Kanade

CND – *Campaign for nuclear disarmament*; Kampaň za jadrové odzbrojenie. Britská protivojnová iniciatíva, ktorej logo sa stalo známym ako symbol mieru

DEFCON – *Defense readiness condition*; Stav pohotovosti obrany. Pripravenosť amerických ozbrojených síl na bojové akcie pohybujúca sa na stupnici od DEFCON 5 (najnižší stupeň pohotovosti) po DEFCON 1 (jadrová vojna)

DEW Line – *Distant early warning line*, Linka diaľkového včasného varovania. Radarový systém, ktorý sa tiahol cez arktickú oblasť Severnej Ameriky, jeho cieľom bolo odhaliť sovietske bombardéry

DIRECT – *Defense improved emergency message automatic transmission system replacement command and control terminal*; Obranný veliteľský a riadiaci terminál nahrádzajúci zdokonalený systém automatického prenosu núdzových správ. Počítačový systém Pentagonu, ktorý je v súčasnosti nasadený na odosielanie a prijímanie rozkazu na jadrový útok

DUL – *Deliberate, unauthorized launch*; Zámerné, neschválené odpálenie rakety

ENIAC – *Electronic numerical integrator and automatic computer*; Elektronický numerický integrátor a automatický počítač. Prvý americký veľký elektrónkový digitálny počítač, ktorý bol skonštruovaný pre armádu na počítanie trajektórie delostreleckých granátov a neskôr sa používal v Los Alamos pri návrhu termonukleárnej bomby

EOD – *Explosive ordnance disposal*; Jednotka na zneškodňovanie nevybuchnutých výbušných prostriedkov. Stará sa o zneškodňovanie bojových hlavíc, bômb a všetkého, čo by mohlo vybuchnúť.

FCDA – *Federal civil defense administration*; Federálny úrad civilnej ochrany. Od roku 1951 do roku 1979 radil americkej verejnosti, ako prežiť jadrovú vojnu

H-bomba – vodíková bomba, najsilnejšia zbraň, aká bola kedy vyvinutá, výbušnú silu získava nielen z jadrového štiepenia, ale aj z jadrovej fúzie, základného zdroja energie Slnka

ICBM – *Intercontinental ballistic missile*; Medzikontinentálna balistická raketa. Strela, ktorá dokáže niesť jadrovú hlavicu na vzdialenosť viac ako 5500 kilometrov

JAG – *Judge advocate general*. Prezývka pre vojenského právnik, príslušníka Zboru generálnych advokátov

Jednotka K – záložná posádka rakety Titan II, ktorá je v pohotovosti a poskytuje konzultácie v prípade núdze

LOX – *Liquid oxygen*; Kvapalný kyslík. Pohonná látka, ktorá sa používala ako okysličovadlo v kombinácii s raketovým palivom v raketách Atlas a Titan I

MAD – *Mutually assured destruction*; Vzájomne zaručené zničenie. Jadrová stratégia, ktorej cieľom je zachovať mier na základe toho, že protivníci budú mať schopnosť zničiť jeden druhého

MANIAC – *Mathematical analyzer, numerical integrator, and automatic computer*; Matematický analyzátor, numerický integrátor a automatický počítač. Jeden z prvých elektrónkových, digitálnych počítačov používaných v Los Alamos pri navrhovaní prvých vodíkových bômb

MART – *Missile alarm response team*; Tím na reakciu na raketový poplach. Jednotka bezpečnostnej polície, ktorá reagovala na problémy na raketových základniach, kde sa nachádzal Titan II

MFT – *Mobile fire team*; Mobilný hasičský tím. Bohato vybavený štvorčlenný tím príslušníkov bezpečnostných síl letectva

MIMS – *Missile inspection and maintenance squadron*; Letka na inšpekciu a údržbu rakiet. Jednotka opravárov, ktorá udržiavala rakety Titan II pripravené na odpálenie

MIRV – *Multiple independently targetable reentry vehicle*; Viacnásobné samostatne navádzané návratové teleso. Balistická raketa nesúca dve alebo viac bojových hlavíc, ktoré môžu byť namierené na rôzne ciele

MIT – *Massachusetts institute of technology*; Massachusettský technologický inštitút

MSA – prezývka pre zariadenie na detekciu výparov vyrobené spoločnosťou Mine Safety Appliance Company, ktoré sa inštalovalo v silách s raketami Titan II

NATO – *North Atlantic Treaty Organization*; Organizácia Severoatlantickej zmluvy. Vojenská aliancia vytvorená v roku 1949 na obranu západnej Európy pred útokom Sovietskeho zväzu

NORAD – *North american air defense command*; Severoamerické veliteľstvo proti-vzdušnej obrany. Organizácia vytvorená v roku 1958 Spojenými štátmi a Kanadou na obranu proti sovietskemu útoku, neskôr premenovaná na Severoamerické veliteľstvo pre obranu vzdušného priestoru a vesmíru (*North american aerospace defense command*)

NRC – *Nuclear regulatory commission*; Komisia pre jadrovú reguláciu. Federálna agentúra, ktorá udeľuje licencie a reguluje civilné jadrové elektrárne.

OPLAN – *Operation plan*; Operačný plán. Termín používaný od roku 2003 na označenie plánov Spojených štátov v oblasti jadrovej vojny

PAL – *Permissive Action Link*; Bezpečnostný spúšťač mechanizmus. Kódované zariadenie inštalované v jadrovej hlavici alebo bombe podobné zámku, ktoré zabráňuje neoprávnenému použitiu

PK – *Probability of kill*; Pravdepodobnosť zabitia. Pravdepodobnosť zničenia cieľa

PPM – *Parts per million*; Častíc na milión

PTPMU – *Propellant tank pressure monitor unit*, Zariadenie na monitorovanie tlaku v palivovej nádrži. Merací prístroj v riadiacom stredisku odpalu rakety Titan II, ktoré poskytovalo digitálne údaje o tlaku paliva a okysličovadla v nádrži rakety

PTS – *Propellant transfer system*; Systém na prepravu paliva. Zariadenia a vybavenie používané na manipuláciu s palivom a okysličovadlom pre streľu Titan II

RAF – *Royal Air Force*; Kráľovské letectvo. Vojenská zložka Veľkej Británie, ktorá počas studenej vojny zodpovedala za lietadlá a rakety umiestnené na pozemných základniach

RAND – think-tank v Santa Monice v Kalifornii, ktorý vytvorili vzdušné sily po druhej svetovej vojne a ktorého názov bol odvodený od slovného spojenia **R**esearch **A**nd **D**evelopment (výskum a vývoj)

RFHCO – *Rocket fuel handler's clothing outfit*; Odev pracovníka manipulujúceho s raketovým palivom. Oblečenie odolné voči kvapalinám a výparom, so vzduchovým vakom a prilbou v tvare bubliny, vyzeralo ako vesmírny skafander, medzi posádkami Titanu II bolo známe ako „ref-co“

RV – *Reentry vehicle*; Návrátové puzdro. Nosový kužel rakety obsahujúci bojovú hlavicu

SAC – *Strategic air command*; Veliteľstvo strategického letectva. Organizácia, ktorá bola do roku 1992 zodpovedná za bombardéry dlhého doletu, pozemné rakety a väčšinu jadrových zbraní amerických vzdušných síl

SAGE – *Semi-automatic ground environment*; Poloautomatické pozemné prostredie. Systém protivzdušnej obrany vybudovaný koncom 50. rokov 20. storočia, ktorý spájal stovky radarov do siete riadenej počítačmi v reálnom čase

SIOP – *Single integrated operational plan*; Jednotný integrovaný operačný plán. Ná-zov pre plán jadrovej vojny Spojených štátov od roku 1960 do roku 2003

SOCS – *Strategic operational control system*; Strategický operačný riadiaci systém. Komunikačná sieť používaná Veliteľstvom strategického letectva v 50. rokoch 20. storočia, vybavená červeným telefónom na veliteľstve v Omaha, z ktorého sa dalo naraz zavolať na všetky letecké základne SAC. Vojnový rozkaz sa vysielal cez ich reproduktory.

SRAM – *Short-range attack missile*; Útočná raketa krátkeho doletu. Strela s jadrovou hlavicom odpaľovaná zo vzduchu, určená na zasiahnutie pozemných cieľov, od začiatku 70. rokov do roku 1993 ju niesli najmä bombardéry B-52.

TAC – *Tactical air command*; Veliteľstvo taktického letectva. Organizácia, ktorá od roku 1946 do roku 1992 zodpovedala za stíhacie lietadlá amerického letectva umiestnené na pozemných základniach

TACAMO – *Take Charge and Move Out*; Vydaj rozkaz a choď preč. Komunikačný systém vytvorený americkým námorníctvom, ktorý počas núdzového stavu využíva lietadlá na vysielanie rozkazu na jadrový útok

TASS – *Telegrafnoje agentstvo Sovjetskogo sojuza*; Telegrafná agentúra Sovietskeho zväzu. Oficiálna tlačová agentúra sovietskej vlády

TATB – 1,3,5-triamino-2,4,6-trinitrobenzén. „Necitlivá“ výbušnina, ktorú je oveľa komplikovanejšie odpáliť ohňom, nárazom alebo úderom

USAAF – *United States Army air forces*; Vzdušné sily armády Spojených štátov amerických. Zložka zodpovedajúca počas druhej svetovej vojny za americké bombardéry na pozemných základniach

USAF – *United States air force*; Vzdušné sily Spojených štátov amerických. Nová a nezávislá ozbrojená zložka, ktorá v roku 1947 nahradila USAAF

WSEG – *Weapon systems evaluation group*; Skupina pre hodnotenie zbraňových systémov. Významné zoskupenie výskumníkov, kde pracovali vojaci aj civilisti a ktoré od roku 1948 do roku 1976 radilo náčelníkom štábov

WWMCCS – *World wide military command and control system*; Celosvetový vojenský systém velenia a riadenia. Organizácia vytvorená počas Kennedyho vlády s cieľom spojiť snímáče, počítače, veliteľské stanovištia a komunikačné siete rôznych ozbrojených zložiek do jedného centralizovaného systému

ZI – *Zone of the Interior*; Vnútná zóna. Fráza používaná ozbrojenými silami na označenie kontinentálnej časti Spojených štátov.

PRVÁ ČASŤ

★ ★ ★

TITAN

TOTO NIE JE DOBRÉ

OSEMNÁSTEHO SEPTEMBRA 1980 okolo pol siedmej večer vošli desiatnik David F. Powell a vojak Jeffrey L. Plumb do sila na odpaľovacom komplexe 374-7 niekoľko kilometrov severne od mesta Damascus v štáte Arkansas. Plánovali vykonať rutinnú údržbu rakety Titan II. V podobných podzemných komplexoch strávili nespočetné množstvo hodín. No bez ohľadu na to, koľkokrát pracovali v sile, Titan II na nich vždy zapôsobil. Bola to najväčšia medzikontinentálna balistická raketa, akú kedy Spojené štáty skonštruovali. Strela mala priemer tri metre a bola vysoká tridsaťjeden metrov. Merala teda zhruba toľko ako desaťposchodová budova. Mala hliníkový plášť s matnou povrchovou úpravou a na boku veľkými písmenami namaľované U.S. AIR FORCE. Nosový kužeľ na vrchole Titanu II bol čiernej farby a v jeho útrobach sa nachádzala termonukleárna hlavica W-53, najsilnejšia zbraň, akú kedy niesla americká raketa. Hlavica mala silu deväť megaton, čo je približne trojnásobok sily všetkých bômb zhodených počas druhej svetovej vojny vrátane oboch atómových bômb.

Nezáležalo na tom, či bol deň, alebo noc, zima, alebo jar. Podmienky v sile boli vždy rovnaké. Vládlo tam hrozivé ticho. Svetlo ortuťových lúčov na stenách zalievalo raketu jasnou bielou žiarou. Keď ste otvorili dvere na nižšom poschodí a vstúpili ste dnu, Titan II sa nad vami týčil ako obrovský strieborný náboj s čiernym hrotom nabitý v betónovej hlavni, odistený, s natiiahnutým kohútikom, pripravený vystreliť na oblohu.

Raketu navrhli tak, aby dokázala do minúty odštartovať a aby zasiahla cieľ vzdialený až 9600 kilometrov. Titanu II v tom pomáhala dvojica kvapalných pohonných látok – raketové palivo a okysličovadlo –, ktoré boli „hypergolicke“, teda v okamihu, keď sa dostali do kontaktu, sa intenzívne vznietili. Raketa mala dva stupne a v oboch bola nádrž s okysličovadlom uložená na palivovej nádrži, pričom potrubia viedli k motoru. Prvý stupeň, ktorý od spodnej časti rakety meral asi dvadsaťjeden metrov, obsahoval zhruba 38,5 tony paliva a 74 ton okysličovadla. Druhý stupeň, teda horná časť, kde sa nachádzala bojová hlavica, bol menší a obsahoval asi štvrtinu týchto množstiev. Keď raketu odpálili, palivo a okysličovadlo prúdili potrubím prvého stupňa, miešali sa v spaľovacích komorách motora, vznietili sa, vypúšťali horúce plyny a cez nadzvukové konvergentno-divergentné dýzy pod ním vytvorili ťah so silou zhruba dva milióny newtonov. V priebehu niekoľkých minút mohol byť Titan II osemdesiat kilometrov nad zemou.

Tieto dve pohonné látky boli mimoriadne účinné – a mimoriadne nebezpečné. Palivo, aerozín-50, sa mohlo vznietiť v momente, keď prišlo do kontaktu s bežnými vecami ako vlna, handry alebo hrdza. Ako kvapalina bol aerozín-50 číry a bezfarebný. Ako para reagoval s vodou a kyslíkom vo vzduchu a premenil sa na belavý oblak s rybím zápachom. Stačil dvojpercentný podiel a mohol explodovať. Vdýchnutie pary spôsobovalo problémy s dýchaním, znižovalo tep, vyvolávalo vracanie, kŕče, tras a dokonca mohlo spôsobiť smrť. Palivo bolo tiež vysoko karcinogénne a ľahko sa vstrebávalo cez pokožku.

Okysličovadlo, tetraoxid dusíka, bolo ešte nebezpečnejšie. Podľa federálnych zákonov bol klasifikovaný ako „jed typu A“, čo bola najsmrteľnejšia kategória chemických látok vyrobených človekom. V tekutej forme bolo okysličovadlo priehľadné so žltohnedým nádychom. Hoci nebolo také horľavé ako palivo, pri dotyku s kožou, papierom, látkou alebo drevom sa mohlo samovoľne vznietiť. Bod varu malo na úrovni len 21 stupňov Celzia. Pri akejkoľvek vyššej teplote sa kvapalné okysličovadlo vyvarilo na červenohnedú paru, ktorá páchla ako čpavok. Pri kontakte s vodou sa para menila na žieravú kyselinu, ktorá reagovala s vlhkosťou v očiach alebo v pokožke a mohla spôsobiť vážne popáleniny. Pri vdýchnutí mohlo okysličovadlo zničiť tkanivo v horných dýchacích cestách a pľúcach. Poškodenie sa nemuselo prejaviť hneď. Šesť až dvanásť hodín po vdýchnutí mohla látka spôsobiť náhle bolesti hlavy, závraty, ťažkosti s dýchaním, zápal pľúc a pľúcny edém vedúci k smrti.

Powell a Plumb pracovali ako údržbári rakiet. Patrili do PTS tímu A 308. strategického raketového krídla, ktorého veliteľstvo sa nachádzalo asi hodinu cesty od leteckej základne Little Rock. V ten deň ich zavolali na miesto, pretože výstražná kontrolka signalizovala nízky tlak v nádrži okysličovadla druhého stupňa rakety. Keby tlak klesol príliš nízko, okysličovadlo by nedokázalo plynule prúdiť do motora. Kontrolka mohla znamenať vážny problém – prasknutie či únik. Oveľa

pravdepodobnejšie však bolo, že tlak v nádrži znížila mierna zmena teploty. Klimatizačné jednotky v sile mali udržiavať raketu ochladenú na približne 15 stupňov. Pokiaľ by Powell a Plum pri kontrole neobjavili žiadnu netesnosť, odskrutkovali by uzáver nádrže okysličovadla a pridali by plynny dusík. Dusík udržiaval stály tlak na kvapalinu vnútri a tlačil ju smerom nadol. Bola to jednoduchá, prozaická úloha, ako keď si pred dlhou jazdou autom dofúkate pneumatiky.

Powell slúžil v tíme PTS takmer tri roky a poznal riziká spojené s Titanom II. Počas jeho prvej návštevy odpaľovacieho komplexu sa pri úniku okysličovadla vytvoril toxický oblak, ktorý na tri dni zastavil prevádzku. V tom čase mal dvadsaťjeden rokov, bol hrdým „sedliakom“ z vidieckeho Kentucky, ktorý miloval túto prácu a plánoval sa koncom roka znovu prihlásiť do armády.

Plumb bol v 308. krídle len deväť mesiacov. Nemal kvalifikáciu na takýto druh údržby rakiet ani na manipuláciu s pohonnými látkami. Spreádzanie Powella a sledovanie všetkého, čo robil, sa považovalo za Plumbov výcvik na pracovisku. Plumb mal devätnásť rokov a vyrastal na predmestí Detroitu.

Hoci kontrolka upozorňujúca na nízky tlak okysličovadla nebola ničím nezvyčajným, technické predpisy vzdušných síl vyžadovali, aby obaja muži pri vstupe do sily na jeho preskúmanie nosili ochranný výstroj I. kategórie. „Ísť I. kategóriu“ znamenalo obliecť sa do odevu pre pracovníka manipulujúceho s raketovým palivom (RFHCO), teda do vzduchotesnej, kvapalinám a parám odolnej a ohňovzdornej kombinézy, ktorá ich mala chrániť pred okysličovadlom a palivom. Chlapi ho volali „ref-co“. RFHCO vyzeral ako skafander zo sci-fi filmu zo začiatku 60. rokov. Mal bielu odnímateľnú guľatú prilbu s vysielacou a priehľadným plexisklom v oblasti tváre. Skafander bol sivobiely, s dlhým zip-som, ktorý sa tiahol od hornej časti ľavého ramena cez trup až po pravé koleno. Pod RFHCO ste mali oblečené dlhé spodky. Čierne vinylové rukavice a topánky boli samostatné, takže RFHCO mal na rukávoch a nohaviciach rolovacie manžety, ktoré zabezpečovali, aby bol oblek dokonale nepriepustný. Skafander vážil asi desať kilogramov. Batoh RFHCO vážil ďalších šesťnásť a obsahoval zásobu vzduchu asi na hodinu. Oblek bol ťažký a nemotorný. Človeku v ňom mohlo byť horúco, mohol sa cítiť ulepený a nepohodlne, najmä keď sa nosil mimo klimatizovaného sily. Dokázal však aj zachrániť život.

Tlakový uzáver okysličovadla druhého stupňa sa nachádzal asi v dvoch tretinách výšky rakety. Aby sa k nemu Powell a Plumb dostali, museli prejsť cez výsuvnú oceľovú plošinu, ktorá vyčnievala zo steny sily. Vysoký dutý valec, v ktorom stál Titan II, bol obkolesený ďalším betónovým valcom s deviatimi poschodiami, kde sa nachádzalo vybavenie. Prvé poschodie bolo umiestnené blízko vrcholu rakety, deviate poschodie asi šesť metrov pod ňou. Oceľové pracovné plošiny sa hydraulicky sklápali zo stien. Každá z nich mala pevný gumový lem, aby sa Titan II nepoškríbal. Odstup plošiny od rakety bol minimálny.

Technici vstúpili do odpaľovacieho kanála na druhom poschodí. Vysoko nad ich hlavami sa nachádzal betónový uzáver sila. Mal chrániť raketu pred vetrom a dažďom aj účinkami jadrovej bomby, keby nejaká v okolí vybuchla. Poklop vážil 740 ton. Hlboko pod dvojicou mužov sa pod Titanom II nachádzal betónový deflektor plameňa v tvare písmena W. Jeho úlohou bolo pri štarte nasmerovať horúce plyny najprv nadol, potom ich otočiť hore a cez výfukové otvory vyvieť von zo sila. Na siedmom poschodí raketu obopínal oceľový prstenec, ktorý vážil asi 12 ton. K stenám bol pripevnený veľkými pružinami. Vďaka tomu mohol Titan II prežiť jadrový útok. Namiesto poškodenia by to ním len zatriaslo a vzápätí mohol odštartovať.

Okrem bojovej hlavice W-53 a niekoľkých desiatok tisíc kilogramov pohonných hmôt mohlo v sile explodovať aj mnoho ďalších vecí. Jednou z nich boli elektricky odpaľované rozbušky. Po zážihu motora sa používali na uvoľnenie rakety z držiaka, na oddelenie druhého stupňa od prvého a na uvoľnenie vrchného kužeľa. V rakete sa nachádzalo aj množstvo malých raketových motorov s tuhým palivom, ktoré sa využívali na úpravu sklonu a rotácie bojovej hlavice počas letu. Keďže v odpaľovacom komplexe Titanu II sa nachádzalo množstvo horľavín a výbušnín, bol starostlivo navrhnutý tak, aby sa riziko nehody minimalizovalo. Hlásiče požiaru, hasiace systémy, detektory jedovatých výparov a dekontaminačné sprchy boli rozmiestnené na všetkých deviatich úrovniach sila. Všetko navyše podliehalo prísny bezpečnostným pravidlám.

Vždy keď sa člen tímu PTS navliekol do RFHCO, sprevádzal ho ďalší kolega v skafandri. Zároveň ďalší dvaja ľudia čakali v pohotovosti pripravení skočiť do oblekov. Každá úloha I. kategórie sa vykonávala podľa štandardizovaného kontrolného zoznamu, ktorý veliteľ tímu zvyčajne čítal nahlas cez vysielaciu. Každá situácia mala presne jedno riešenie. Technický rozkaz 21M-LGM25C-2-12, obrázok 2-18, Powellovi a Plumbovi presne hovoril, čo majú robiť, keď stáli na plošine v blízkosti rakety.

„Štvrtý krok,“ povedal šéf PTS tímu cez vysielaciu. „Odstráňte tlakový uzáver na odpojenie prívodu vzduchu.“

„Rozumiem,“ odpovedal Powell.

„Pozor. Pri vykonávaní kroku štyri neprekračujte krútiaci moment 217 newton-metrov. Nadmerný krútiaci moment by mohol poškodiť plášť rakety.“

„Rozumiem.“

Keď Powell použil nástrčný kľúč na odskrutkovanie tlakového uzáveru, vypadla mu z neho hlavica. Narazila na plošinu a odrazila sa. Powell ju chcel zachytiť, no neúspešne.

Plumb sledoval, ako štvorkilová násada prepadla cez úzku medzeru medzi plošinou a raketou a padala asi dvadsať metrov dole, kde uderila do držiaka a odrazila sa od Titanu II. Vyzeralo to, akoby sa to dialo v spomalenom režime. Pár sekúnd nato z diery v rakete vytrysklo palivo ako voda zo záhradnej hadice.

„Dopekla,“ pomyslel si Plumb. „Toto nie je dobré.“

NOVÁ VLNA

V TEN DEŇ VSTAL PODPORUČÍK ALLAN D. CHILDERS z postele okolo piatej, osprchoval sa, obliekol si uniformu, bozkom sa rozlúčil s manželkou, vzal si tašku a vydal sa na predodletovú poradu na leteckej základni Little Rock. Childers bol zástupcom veliteľa posádky odpalu rakety Titan II. Každé ráno o siedmej hodine sa jednotky, ktoré v ten deň mali pohotovosť, zhromaždili vo veľkej miestnosti na veliteľstve 308. strategického raketového krídla. V Arkansase tristoosmička prevádzkovala osemnásť odpaľovacích komplexov Titan II, každý s jednou raketou a štvorčlennou posádkou. Motto krídla znelo Non sibi sed aliis – „Nie pre seba, ale pre druhých“. Kým vyšší dôstojníci a personál stáli v prednej časti brífingovej miestnosti, každá bojová posádka sedela za vlastným malým stolíkom.

Childers sa posadil k svojim ľuďom. Veliteľom bol kapitán Michael T. Mazzaro, skvelý mladý dôstojník z Massachusetts, vysoký asi 170 cm, s rednúcimi hnedými vlasmi. Čatár Rodney L. Holder bol analytikom raketových systémov, ktorý sa staral o to, aby bola raketa vždy pripravená na štart. Veľmi sa ponášal na Childersa. Bol vysoký a štíhly, so svetlými vlasmi a okuliarmi. Čatár Ronald O. Fuller, pohľadný muž s detsky vyzerajúcou tvárou, pochádzal z Elmiry v štáte New York. Pôsobil ako technik raketových zariadení. Zameriaval sa na fungovanie odpaľovacieho zariadenia. Raz alebo dvakrát do týždňa začínali všetci štyria pracovný deň na jednom z týchto brífingov. Potom trávili ďalších dvadsaťštyri hodín spoločne v podzemí, kde monitorovali raketu, za ktorú zodpovedali, dohliadali na údržbu, neustále cvičili, trénovali a čakali na rozkaz na odpálenie.

Childers ani zďaleka nenaplnňal stereotypnú predstavu vojnového štváča, ktorý túži iba po tom, aby odpálil jadrovú raketu na Sovietov a privolať koniec sveta. Asi rok pred nástupom k letectvu si privyrábal ako rozhlasový dídžej, ktorý hrával najmä acid rock, celé dni trávil na surfe a vlasy mal po plecيا. Nebol síce hipisák, no nemal ani ambíciu stať sa vojenským dôstojníkom posadnutým pravidlami. Väčšinu detstva strávil na japonskom ostrove Okinawa, kde jeho otec pracoval pre letectvo ako mechanik údržby lietadiel. Rodina bývala v tzv. quonsetskom module, čo bola oceľová stavba postavená z prefabrikátov ešte z čias druhej svetovej vojny. Hoci to nebolo žiadne luxusné bývanie, detstvo na Okinawe bolo v 60. rokoch 20. storočia idyllou. Childers trávil veľa času ležaním na pláži a potápaním. Na leteckej základni Kadena bolo takmer nemožné preklenúť sociálnu priepasť medzi dôstojníkmi a poddôstojníkmi, ako bol jeho otec. Tieto dve skupiny sa nemiešali. Na miestnej strednej škole sa však zdalo, že nikoho nezaujímajú vojenské hodnosti ani rasové rozdiely. Biele, čierne a ázijské deti sa stretávali a Childers v rôznych obdobiach chodil nielen s dcérou majora, ale aj s dcérou plukovníka. Väčšina študentov mala matku alebo otca v ozbrojených silách. Vietnamská vojna pre nich nebola iba akýmsi vzdialeným, abstraktným konfliktom, o ktorom sa debatovalo v triede. Priamo sa dotýkala takmer každej domácnosti.

Childers mal dvoch bratov a sestru. Všetci boli na svojho otca hrdí, ale nikto z nich nechcel mať nič spoločné s armádou.

Keď Childers skončil v roku 1971 strednú školu, odišiel študovať na Arizonskú univerzitu v nádeji, že sa stane inžinierom. Po niekoľkých semestroch štúdiu prerušil, vrátil sa na Okinawu a našiel si prácu diskžokeja v rozhlasovej stanici na ostrove. Mal devätnásť rokov, bol najmladším zamestnancom stanice a dali mu nočnú zmenu. Bola to práca snov. Od polnoci do šiestej ráno hral Childers svoju obľúbenú hudbu – Led Zeppelin, Neil Young, Janis Joplin, Jimi Hendrix, Creedence Clearwater Revival. Do rozhlasu volávali vojaci a hovorili mu svoje hudobné želania. Rád im venoval piesne a vo vysielaní čítal odkazy ich rodinám a priateľkám. Po práci spal až do obeda a potom chodieval na pláž.

V roku 1973 rozhlasová stanica prestala vysielat a Childers sa presťahoval do Tampy na Floride s tým, že pôjde na rozhlasovú školu. Nemal však dosť peňazí na školné a po niekoľkých mesiacoch hľadania práce sa rozhodol vstúpiť do letectva. Očakával, že tak či onak skončí vo Vietname. Služiť na leteckej základni mu pripadalo oveľa lepšie ako nosiť pušku a bojovať v džungli. Keď Childers narukoval, vyplnil formulár, v ktorom žiadal o pridelenie k Rozhlasovej a televíznej službe ozbrojených síl. Myslel si, že letectvo by mu mohlo poskytnúť výcvik, aby sa mohol stať rozhlasovým hlásateľom. Formulár však vyplnil nesprávne a bol pridelený do novín na leteckej základni Norton v San Bernardine v Kalifornii. Práca sa mu páčila a zaľúbil sa do Diane Brandeburgovej, rozpočtovej analytičky, ktorá sedela na konci chodby. V roku 1975 ho jeho veliteľ prehovoril, aby sa stal

dôstojníkom. Potreboval na to vysokoškolské vzdelanie. Vďaka štipendijnému programu navštevoval Chaminade College v Honolulu, čo bolo príjemné miesto na štúdium aj surf. Diane pracovala na neďalekej leteckej základni Hickam. V roku 1977 sa vzali.

V ozbrojených silách napokon slúžili všetci traja Childersovi súrodenci. Jeho starší brat išiel k pozemnému vojsku, sestra k letectvu a mladší brat k námorníkom. Každý z nich mal partnera, ktorý buď slúžil v armáde, alebo vyrastal vo vojenskej rodine. Childers si neskôr uvedomil, že ich to skrátka ťahalo späť k životu, ktorý poznali. Ponúkal im dobré vzdelanie, pocit, že človek má nejakú úlohu, možnosť robiť niečo užitočné a silný pocit spolupatričnosti s ostatnými, ktorí sa rozhodli slúžiť.

V hierarchii dôstojníkov vzdušných síl súperili piloti stíhačiek a bombardérov o to, kto z nich je na vrchole pyramídy. Napriek intenzívnej rivalite sa dokázali zhodnúť prinajmenšom v jednej veci: posádky odpalu rakiet sa nachádzali hlboko pod nimi. Služba v podzemnom riadiacom stredisku nemala taký pôvab ako letecké výpady na nepriateľské územie alebo ovládnutie vzdušného priestoru. Pre slabý zrak sa Childers nemohol stať pilotom a raketový zbor tiež potreboval dôstojníkov. Hoci nevedel nič o medzikontinentálnych balistických raketách (ICBM) a ešte menej o tom, čo je úlohou raketového dôstojníka, prihlásil sa do programu ešte pred ukončením vysokej školy. Nezáležalo mu na postavení ani na tradičnom snobstve vzdušných síl. Práca vyzerala zaujímavo a ponúkala možnosť stať sa veliteľom.

Childers strávil šesť mesiacov štúdiom prevádzky Titanu II na leteckej základni Sheppard v Texase a na leteckej základni Vandenberg v Kalifornii. Ako všetci účastníci výcviku na Titane II pozorne čítal Dash-1, technickú príručku, ktorá vysvetľovala každý aspekt raketového systému. Strávil hodiny v simulátoroch, maketách riadiaceho centra, kde sa znova a znova precvičovali kontrolné zoznamy odpálení a zoznamy rizík. Skutočnú raketu Titan II však na vlastné oči videl až vtedy, keď v Arkansase vyhlásil svoj prvý poplach a vstúpil do sila. Panovala tam zima ako v chladničke a raketa pôsobila naozaj impozantne.

Keby z veliteľstva SAC dorazil núdzový vojnový rozkaz, každý dôstojník raketovej posádky by stál pred rozhodnutím s takmer nepredstaviteľnými dôsledkami. Ak by Childers dostal rozkaz, aby odpálil raketu, bez váhania by ho splnil. Nikdy sa nezberal spáchať masovú vraždu. Pritom jediná vec, ktorá podľa teórie odstrašenia z čias studenej vojny bránila Sovietskemu zväzu zničiť Spojené štáty jadrovými hlavicami, bola hrozba, že bude zničený tiež. Childers veril v logiku jadrového odstrašovania: jeho ochota odpáliť raketu zaručovala, že k tomu vlastne nikdy nedôjde. Na Vandenbergu sa zoznámil so všeobecnými kategóriami a lokalitami cieľov Titanu II. Niektoré sa nachádzali v Sovietskom zväze, ďalšie zas ležali v Číne. Posádka však nikdy nemala presnú informáciu, kam jej raketa mieri.

Keby to vedela, mohlo by to v nej vzbudiť pochybnosti. Je to čosi ako prípad štvorčlenej popravnej čaty, kde majú traja nabité ostrými nábojmi a v jednej puške sú slepé. Aj od posádky odpalu rakety sa očakávalo, že poslúchne rozkaz na odpálenie bez toho, aby niesla osobnú zodpovednosť za výsledok.

Po šesťtyždňovom výcviku v Little Rocku sa Childers v roku 1979 stal zástupcom veliteľa posádky Titan II. Nasledujúci rok ho povýšili a pripojil sa k Mazzarovi, Holde- rovi a Fullerovi a stal sa súčasťou radov inštruktorov. Na rozdiel od bežnej posádky, ktorá trávila mesiace alebo roky nacvičovaním poplachov v tom istom odpaľovacom komplexe, inštruktori vodili cvičencov na rôzne miesta. Ráno 18. septembra Childers a jeho posádka plánovali priviesť študenta, poručíka Miguela Serrana, na nočný po- plach na odpaľovacom komplexe 374-5 pri meste Springhill. Posádka vždy rada chodila na „4-5“, ako ho prezývali. Nachádzal sa bližšie pri základni ako viaceré iné komplexy, vďaka čomu sa tam mohli dostať rýchlejšie a na druhý deň sa vrátiť domov skôr.

Porady pred začiatkom cvičenia sa vždy začínali nástupom. Keď už bolo jasné, že každý odpaľovací komplex bude plne obsadený, vyšší dôstojníci krídla hovorili s približne osemdesiatimi členmi bojovej posádky o otázkach údržby, nových bezpečnostných pokynoch, zmenách v núdzovom vojnovom rozkaze a najnovšej správe o počasi. Predpoveď bola rozhodujúcim faktorom pri každej údržbe, ktorá sa týkala paliva, okysličovadla alebo návratového puzdra. Niekedy brífingy zahŕňali aj prezentáciu diapozitívov so spravodajskými informáciami a informáciami o situácii vo svete.

OSEMNÁSTEHO SEPTEMBRA 1980 na svete nevládol pokoj. Iracký prezident Saddám Husajn deň predtým oznámil, že zmluva vymedzujúca hranicu medzi jeho krajinou a Iránom už neplatí. Vojská oboch krajín už bojovali v južnom Chúzistane, iránske ministerstvo zahraničných vecí odsúdilo „nepriateľskú inváziu... irackého režimu“ a zdalo sa, že vojna o sporné územie je za dverami. V Teheráne už takmer rok zadržovali päťdesiatdva amerických rukojemníkov, ktorých zatkli na veľvyslanectve Spojených štátov. Neúspešný pokus americkej armády o ich záchranu na jar 1980 podnietil iránske Revolučné gardy, aby rukojemníkov odviekli z veľvyslanectva a rozptýlili ich po celom meste. Televízne zábery iránskych davov, ktoré pálili americké vlajky a kričali „Smrť veľkému satanovi!“ sa stali každodennou rutinou. Americká vláda pôsobila bezmocne a zdalo sa, že s tým nedokáže nič urobiť.

Vzťahy medzi Spojenými štátmi a Sovietskym zväzom medzičasom klesli na najnižšiu úroveň od kubánskej krízy v roku 1962. Sovietsi deväť mesiacov predtým

napadli Afganistan a nasadili viac ako 100 000 vojakov v ťažení, ktoré bolo podľa mnohých obáv len prvou fázou širšieho útoku na krajiny Blízkeho východu, ťažiacce ropu. Spojené štáty na inváziu reagovali uvalením obilného embarga na Sovietsky zväz a bojkotom nedávnych letných olympijských hier v Moskve. Ani jedna z týchto sankcií však zrejme nedokázala prinútiť Sovietov, aby odišli z Kábulu. Zdalo sa, že vplyv Spojených štátov všade ustupuje. Významný britský think-tank Medzinárodný inštitút pre strategické štúdie vydal 17. septembra správu, v ktorej naznačil, že nové a presnejšie medzikontinentálne balistické rakety Sovietskeho zväzu znamenajú, že americké sú dnes ľahšími terčmi. Správa tvrdila, že Spojené štáty zaostávajú nielen v jadrových zbraniach, ale aj v lietadlách, tankoch a pozemných silách.

Na pozadí týchto skľučujúcich medzinárodných správ sa nálada Američanov javila rovnako skleslá. Hospodárstvo Spojených štátov sa nachádzalo v recesii, s vysokou infláciou a mierou nezamestnanosti okolo osem percent. Nedostatok benzínu prinášal úvahy o tom, že pohonné hmoty budú na prídel a že sa zavedú federálne obmedzenia na využívanie automobilov. Aféra Watergate, vojna vo Vietname a energetická kríza otriasli vierou v schopnosť vlády niečo dosiahnuť. Prezident USA Jimmy Carter ponúkol vlastnú tvrdú kritiku stavu krajiny. Počas prejavu, ktorý vysielali tri hlavné televízne siete v hlavnom vysielacom čase, prezident varoval, že Spojené štáty čelia neviditeľnej hrozbe: „kríze dôvery“. Staromódny americký optimizmus nahradilo zúfalé, do seba zahľadené uctievanie spotreby. „Hromadenie hmotných statkov,“ povedal Carter, „nemôže vyplniť prázdnotu života, ktorému chýba cieľ aj zmysel.“ Prejav sa skončil v praktickom duchu, keď prezident načrtol šesť krokov na podporu obnoviteľných zdrojov energie a odstránenie závislosti od zahraničnej ropy. Základným posolstvom však bolo, že najdôležitejšie problémy národa nikdy nevyrieši Kongres ani prezident, a Carter vyzval divákov, aby prevzali zodpovednosť za svoj osud. „Žiadny zákon na svete nedokáže napraviť to, čo sa dnes deje s Amerikou.“

Mnohí demokrati a republikáni s tým nesúhlasili. Mysleli si, že problémom je Jimmy Carter, nie nejaká efemérna existenciálna kríza americkej duše. Bol rok prezidentských volieb a Carter získal nomináciu Demokratickej strany po tvrdom boji so senátorom Edwardom M. Kennedym v primárkach. Napriek víťazstvu Carterova popularita prudko klesla. Iránska rukojemnícka kríza produkovala každý deň ďalšie nepríjemné správy. Navyše, oficiálny report o neúspešnom pokuse o záchranu, kde sa opisovalo, ako zahynulo osem amerických vojakov a pol tucta amerických vrtuľníkov plných tajných dokumentov zostalo ležať v púšti, vyvolal pochybnosti o schopnostiach armády. Hoci Carter bol veriaci kresťan, novovzniknuté evanjelikálne zoskupenie s názvom Morálna väčšina kritizovalo jeho podporu legalizácie potratov a ústavného dodatku, ktorý mal zaručiť rovnaké práva pre ženy. Prieskum verejnej mienky v polovici leta ukázal, že 77 percent Američanov

neschvaľuje pôsobenie prezidenta Cartera v Bielom dome, čo bola vyššia miera nesúhlasu ako v prípade prezidenta Richarda Nixona na vrchole aféry Watergate.

Republikánsky kandidát na prezidenta Ronald Reagan mal optimistickejší pohľad. „Odmietam prijať [Carterov] porazenecký a pesimistický pohľad na Ameriku,“ vyhlásil. Krajina si nemohla dovoliť „ďalšie štyri roky slabosti, nerozhodnosti, priemernosti a nekompetentnosti“. Reagan vyzval na veľké zníženie daní, menší vládny aparát, dereguláciu, zvýšenie výdavkov na obranu, aby sa čelilo sovietskej hrozbe, a obnovenie viery v americký sen. Populárny tretí kandidát, kongresman John B. Anderson, sa označil za centristu, Reagana označil za pravicového extrémistu a Cartera za „neschopáka“. Anderson súhlasil s tým, že v Spojených štátoch sa veci zásadne pokazili. „Ľudia majú pocit, že krajina sa trhá vo švíkoch,“ skonštatoval.

Základné obavy ľudí podporili koncom septembra predaj bestselleru z oblasti literatúry faktu: *Crisis Investing: Opportunities and Profits in the Coming Great Depression* (Investovanie v kríze – Príležitosti a výhody nadchádzajúcej veľkej hospodárskej krízy). Rozšíreným obavám z budúcnosti Ameriky sa venovalo aj niekoľko beletristických bestsellerov. V románe *Diabolská alternatíva* od Fredericka Forsytha sa opisovalo sovietske sprisahanie s cieľom napadnúť západnú Európu. V knihe *Piaty jazdec* od Larryho Collinsa a Dominiqua Lapierra sa píše o líbyjskom sprisahaní s cieľom vydierať Spojené štáty vodíkovou bombou ukrytou v New Yorku. *The Spike* (Zmarená senzácia) od Arnauda de Borchgravea a Roberta Mossa rozprával príbeh ľavicového amerického novinára, ktorý odhalí sovietske plány na ovládnutie sveta, ale nedokáže presvedčiť svojho liberálneho vydavateľa, aby ich uverejnil.

Azda najvplyvnejším bestsellerom roka bol román *The Third World War: August 1985* (Tretia svetová vojna – August 1985), ktorý napísal britský dôstojník vo výslužbe, generál sir John Hackett. Ponúkal presvedčivý, realistický opis totálnej vojny medzi NATO a sovietskym blokom. Po dlhej sérii európskych tankových bitiek sú britské mestá Birmingham a Wolverhampton spálené sovietskym jadrovým úderom. Sovietske mesto Minsk je v odvete zasiahnuté jadrovými raketami a šok z jeho zničenia spôsobí rýchly kolaps Sovietskeho zväzu. Ponaučenie z príbehu bolo jasné: Spojené štáty a ich spojenci musia zvýšiť svoje vojenské výdavky. „V posledných rokoch pred vypuknutím vojny sa Západ začal prebúdzat a uvedomovať si nebezpečenstvo, ktoré mu hrozilo,“ písal Hackett, „a v čase, ktorý mu ostával, dokázal vylepšiť zanedbanú obranu, vďaka čomu s malým náskokom prežil.“ Ronald Reagan neskôr označil *Tretiu svetovú vojnu* za neobyčajne dôležitú knihu. A pomohla naštartovať nový literárny žáner, tzv. technothriller, v ktorom sa oslavovalo vojenské hrdinstvo, zložité detaily výzbroje hrali v príbehu hlavnú úlohu a víťazstvá v studenej vojne sa dosahovali správnym použitím sily.

V televízii hrozilo zrušenie seriálu *The Waltons* (Waltonovci), čo bol roky vysielaný seriál o problémoch bežnej rodiny počas Veľkej hospodárskej krízy. Amerických divákov prestávalo zaujímať, ako mladý hrdina seriálu John-Boy prekonáva nepriazeň osudu. Oveľa viac ich teraz lákalo zistiť, kto zastrelil J. R., bohatého hlavného hrdinu nového seriálu *Dallas*. Onedlho nasledovali ďalšie dramatické seriály o bohatých a nefunkčných rodinách: *Dynastia*, *Falcon Crest*, *The Colbys* (Colbyovci). Situačné komédie zaoberajúce sa aktuálnymi problémami alebo problémami robotníckej triedy – *M*A*S*H*, *Maude*, *Sanford and Son* (Sanford a syn), *All in the Family* (Všetko v rodine) – boli pozostatkom inej éry. V Hollywoode rok 1980 znamenal koniec veľmi osobnej režisérskej filmovej tvorby predchádzajúceho desaťročia. Okrem filmu Martina Scorseseho *Zúriaci býk* a *Obyčajní ľudia* od Roberta Redforda, ktoré mali mať premiéru 19. septembra, boli najpozoruhodnejšími snímkami veľkorozpočtové komédie, akčné trháky a pokračovania ako *Poliš a bandita 2*.

No ešte viac ako knihy, politikov a filmy si možno pamätáme populárnu hudbu z toho obdobia. Do hlavy sa nám vrylo niekoľko piesní, ktoré vyšli v roku 1980 a dokázali odolať všetkým pokusom dostať ich odtiaľ: „Do That to Me One More Time” od Captain & Tennille, „You May Be Right” od Billyho Joela, „Sailing” a „Ride Like the Wind” od Christophera Crossa. Disco bolo definitívne mŕtve. Jeho osud spečatilo zatvorenie nočného klubu Studio 54 a premiéra filmu *Can't Stop the Music* (Hudbu nezastavíte), v ktorom hrala skupina Village People. Aj punk bol mŕtvy a na jeho miesto nastúpila ľahšia, tanečne orientovaná nová vlna v podaní kapiel ako Devo, The Police, The B-52's a Talking Heads. Hardrockový zvuk The Rolling Stones ustúpil jemnejším popovým tónom v skladbe „Emotional Rescue”. Led Zeppelin sa rozpadli, vďaka čomu sa Van Halen stal najobľúbenejšou americkou heavymetalovou skupinou. Pri ladení rádiostaníc ste takmer na každej z nich počuli, ako sa ostré hrany obrušovali. Outlaw country už viac nebolo hrozbou pre nashvillských hudobných papalášov. Vďaka hitom Willieho Nelsona „On the Road Again” a Waylona Jenningsa „Theme from the Dukes of Hazzard” sa tento štýl dokonale začlenil do hlavného prúdu. Bob Dylan teraz odmietal spievať svoje staré piesne. Stal sa z neho nový človek, cestoval a hral iba gospel. John Lennon žil v New Yorku, prvýkrát po rokoch nahrával nový album a o niekoľko týždňov sa tešil na svoje štyridsiate narodeniny. „Život sa začína po štyridsiatke,” povedal Lennon v jednom rozhovore. „Je to ten moment, keď si povie: Páni, čo príde teraz?”

S odstupom času je vždy ľahké povedať, že konkrétny rok znamenal historický zlom. No niekedy sa predsa len dá pochopiť význam dobových udalostí aj v danom momente. Šesťdesiate a sedemdesiate roky dvadsiateho storočia v USA sprevádzané liberalizmom a kontrakultúrnymi výbojmi ukazovali na prichádzajúcu zmenu. V roku 1980, na začiatku nového desaťročia, bola táto zmena už hmatateľná. A to vo veľmi zrozumiteľných a výstižných príkladoch. V prvom

septembrovom týždni sa po viac ako šiestich rokoch na úteku vzdal federálnym úradom protivojnový aktivista a radikál Abbie Hoffman. Predtým, ako to spravil, poskytol v hlavnom vysielacom čase televízny rozhovor Barbare Waltersovej. Ďalší radikálny vodca Jerry Rubin si krátko predtým zvolil inú cestu. V roku 1967 sypali Hoffman a Rubin na protest proti neprávostiam kapitalizmu z balkóna newyorskej burzy dolárové bankovky. V roku 1980 sa Rubin zamestnal ako investičný analytik na Wall Street. „Šesťdesiate roky sa vyznačovali politikou a vzburou,“ vysvetľoval v New York Times. „Peniaze a finančné záujmy zas budú vystihovať osemdesiate roky.“ Rubin opäť vystihol kultúrny posun a snažil sa postaviť do jeho čela. V tom čase bol najlepšie plateným bankárom v Spojených štátoch Roger E. Anderson, šéf Continental Illinois National Bank, ktorý zarábala približne 710 000 dolárov ročne. Príjmy na Wall Street však onedlho porastú. Do módy sa vrátili obleky a kravaty. Fúzy, brady a zvonové nohavice prestali byť cool a do kníhkupectiev práve prichádzala ironická príručka doby The Official Preppy Handbook (Oficiálny manuál zbohatlíka). V lete počas prejavu na republikánskom zjazde si kongresman Jack Kemp všimol to, čo si ostatní ešte nepriznávali alebo to nevnímali: „Blíži sa prílivová vlna, politická prílivová vlna taká silná ako tá, ktorá udurela v roku 1932, keď pominulo obdobie prevahy republikánov a museli napokon uvoľniť miesto pre Nový údel.“